

УДК 904:623.444.2"07/10"Каролінзкий(477)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2025-50-5>

РОЗВИТОК МЕЧА КАРОЛІНЗЬКОГО ТИПУ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Михайлов Михайло Олександрович,
*аспірант кафедри історії
Навчально-наукового педагогічного інституту
імені В. О. Сухомлинського
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
mihal.99ua@gmail.com
orcid.org/0009-0007-5107-4850*

У представленій роботі досліджується історія розвитку європейського меча каролінзського типу, що набув поширення в період раннього середньовіччя (VIII–XI ст.). Особливу увагу приділено аналізу конструктивних особливостей каролінзських мечів, їхнього символічного та функціонального значення в культурі і військовій справі. **Метою даного** дослідження є аналіз трансформації меча як важливого військового та соціокультурного феномену раннього середньовіччя, із акцентом на міжцивілізаційні контакти між Заходом і Сходом. У статті проаналізовано археологічну знахідку – «меч Святослава» яка стала предметом сучасних наукових дискусій. Робота також висвітлює питання соціального статусу меча як ознаки престижу і влади, зокрема його використання в поховальних обрядах, що підкреслюють символічну цінність меча в культурі воїнів раннього середньовіччя. У представленому дослідженні, для досягнення сформульованої мети, було застосовано сучасні **методологічні підходи**, а також загальні та спеціалізовані наукові методи. Синтетичний характер методології дослідження забезпечив можливість формулювання висновків, що стосуються проблематики вивчення еволюції довгоклинкового озброєння раннього середньовіччя, зокрема каролінзського меча. **Результати дослідження.** Представлена робота висвітлює еволюцію європейського меча від римської спати до каролінзського типу як ключового елемента військової та соціальної історії раннього середньовіччя. Проведений аналіз конструктивних, функціональних і символічних характеристик каролінзських мечів дозволив розкрити їхнє значення в культурі, військовій справі та ритуальних практиках того періоду. **Висновки.** Археологічні матеріали та писемні джерела дозволяють трактувати меч як символ влади, соціального рангу й духовної ідентичності, а його присутність у поховальному обряді – як ознаку престижу й сакрального змісту. Дослідження підкреслило роль меча у культурних традиціях воїнів на теренах України в період раннього середньовіччя, а також виявило перспективи подальших досліджень означеної проблематики.

Ключові слова: військова справа, торговельно-економічні відносини, зброя, історія України, металообробка, поховання, скандинави.

DEVELOPMENT OF THE CAROLINGIAN-TYPE SWORD IN TERRITORY OF UKRAINE

Mykhailov Mykhailo Oleksandrovyich,
*Postgraduate Student at the Department of History
V. O. Sukhomlynskyi Educational and Scientific
Pedagogical Institute
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
mihal.99ua@gmail.com
orcid.org/0009-0007-5107-4850*

This paper explores the historical development of the Carolingian-type European sword, which gained prominence during the Early Middle Ages (8th–11th centuries). Particular attention is given to the analysis of the structural features of Carolingian swords, as well as their symbolic and functional roles within military and cultural contexts. **The purpose** of the study is to examine the transformation of the sword as a pivotal military and socio-cultural phenomenon of the Early Middle Ages, with a focus on intercivilizational contacts between the West and the East. The article includes an analysis of the archaeological find known as the “Sword of Sviatoslav”, which has become a subject of ongoing scholarly debate. The study also addresses the sword’s role as a marker of social prestige and authority, particularly in the context of funerary practices, which underscore its symbolic significance in the warrior culture of the period. To achieve its objectives, the research employs contemporary methodological frameworks, integrating both general and specialized academic approaches. The synthetic nature of the **methodology** has made it possible to draw conclusions relevant to the broader discourse on the evolution of long-bladed weaponry in the Early Middle

Ages, especially the Carolingian sword. **Research results.** This paper traces the evolution of the European sword from the Roman spatha to the Carolingian type, interpreting it as a key element in the military and social history of the era. Through the examination of structural, functional, and symbolic characteristics, the study reveals the sword's importance in warfare, cultural traditions, and ritual practices. **Conclusions.** Archaeological materials and written sources allow the sword to be interpreted as a symbol of authority, social status, and spiritual identity, while its presence in burial contexts signifies prestige and sacral meaning. The research emphasizes the sword's cultural relevance among warrior elites in the territory of present-day Ukraine during the Early Middle Ages and outlines prospects for further scholarly inquiry into this subject.

Key words: military history, trade and economic relations, weaponry, history of Ukraine, metallurgy, burial rites, Scandinavians.

1. Вступ

Постановка проблеми. Меч є традиційною європейською зброєю, оспіваною у легендах та літературних творах, яка уособлює не лише війну, а й владу, соціальний статус її власника. Процес формування та еволюції європейського меча був довготривалим і складним. Центральне місце в цьому розвитку займає каролінзький меч – логічне продовження ранньосередньовічного довгоклинкового озброєння. Ця зброя отримала широке визнання завдяки своїм бойовим характеристикам та естетичному оформленню. Вона використовувалася у період з VIII по XI століття, що збігається з епохою вікінгів і часом активних культурних та торговельних контактів між народами Західної Європи, Скандинавії, Русі та Сходу.

Аналіз джерел. Історіографічні дослідження каролінзьких мечів охоплюють низку аспектів: їх конструктивні особливості, роль у військовій справі та вплив на формування культурних зв'язків. Перші класифікації мечів цього типу були розроблені норвезьким археологом Яном Петерсеном, який у 1919 році систематизував знахідки за типами ефесів (Петерсен Я., 1919). Його методологія стала основою для подальших досліджень, зокрема у працях Еварта Окшотта, присвячених еволюції середньовічного озброєння (Окшотт Е., 1960). На території України (Русі) питання поширення каролінзьких мечів вивчав Анатолій Кирпичников, який дослідив особливості мечів, знайдених у регіоні, та пов'язав їх з активною торгівлею і культурними контактами (Кирпичников А. М., 1966). Федір Андрощук розширив проблематику, детально описав технологічні аспекти виготовлення та декорування зброї (Андрощук Ф., 2013).

Метою дослідження є спроба осмислити еволюцію меча як ключового елемента військової та соціальної історії раннього середньовіччя, простежити культурні взаємовпливи між Європою та Сходом і показати значення зброї як матеріального і духовного артефакту.

Дослідження та вивчення каролінзьких мечів на території України не лише проливають світло на військове мистецтво Європи часів раннього середньовіччя, а й дозволяють глибше зрозуміти культурні та економічні взаємовпливи того

періоду. Вітчизняні археологічні знахідки, письмові джерела та мистецькі артефакти свідчать про важливість цієї зброї як символу влади і соціального статусу. Зокрема, численні знахідки мечів у похованнях Русі та Західної Європи підтверджують їхнє значення як предметів престижу і духовної цінності.

2. Передумови розвитку вікінзького меча

Меч визначається як наступальна рубляче-колюча холодна зброя з довгим прямим обоюдогострим клинком і простим ефесом (Бегайм В., 1985, с. 545; Клеменц Дж., 2024; Новаковський А., 1991, с. 49; Зено-Карл П., 1999; Уизерс Х. Дж., 2024, с. 30–31).

Раннє середньовіччя характеризується формуванням нових держав на руїнах античної цивілізації, міграціями народів і постійним процесом військово-культурного обміну. Саме в цей період на території Європи поширюється зброя, відома як каролінзький меч або меч каролінзького типу. Оскільки цей тип меча було розроблено у VIII ст. в період об'єднання держав Західної Європи під проводом Карла Великого та його нащадків (Каролінзької династії), він отримав свою назву за аналогією до Каролінзького відродження VIII–IX ст. (Квасьневич 2017, с. 289–290). Каролінзький меч використовувався з VIII по XI століття, що збігається з «добою вікінгів» – періодом між 793–1066 роками, коли жителі Скандинавії здійснювали набіги на сусідні держави, встановлювали торговельні відносини з країнами Близького Сходу та Середньої Азії, а також розселялися на значній території від Східної Європи до Північної Америки і Гренландії (Хейвуд Дж., 2016, с. 452). Оскільки скандинавські вікінги високо цінували каролінзькі мечі, їх часто знаходять у похованнях. Це спричинило появу альтернативних назв для цих мечів, зокрема «вікінзький меч» або «меч вікінга».

Скандинави зробили значний внесок у розвиток військової культури слов'ян раннього середньовіччя. Існує чимало свідчень про вплив норманської культури на слов'ян. Наприклад, Микола Аркас у своїй праці «Історія України-Руси» зазначав, що північні слов'яни, такі як кривичі, сіверяни та інші, з давніх-давен сплачували данину варягам. Крім того, варяги – вихідці з північних

земель Скандинавії, часто проходили територіями, заселеними слов'янами (Аркас М., 1994, с. 67; Козак М., 2018; Терський С., 2014).

Археологічні та історичні джерела вказують на присутність данів (скандинавів) на території Дніпро-Бугського лиману. Це підтверджує наявність торгового шляху «з варяг у греки», який проходив через слов'янські землі і слугував важливою торговельною артерією, що з'єднувала Скандинавію з Константинополем і країнами Сходу. Слід також відзначити, що значна частина правлячої еліти Русі мала скандинавське походження. Варяги складали основу княжої дружини аж до Володимира Святославича (Кузовков В., 2024).

Одним із найважливіших історичних джерел є літописний твір початку XII століття – «Повість минулих літ». У ньому містяться численні свідчення присутності скандинавів на землях Русі та їхнього тісного зв'язку зі слов'янами. Літопис містить описи війн з норманами, заклики варязьких князів до влади та використання вікінгів як найманців у війську Русі (Повість врем'яних літ, 1990). Це може свідчити про поступову асиміляцію норманів серед слов'ян і вплив на їхню культуру (Шумський І., 2018).

Археологічні дані підтверджують присутність скандинавів на території сучасної України з VII–VIII століть. Наприклад, у Тернопільській області були знайдені жіноча S-подібна бронзова фібула, датована VII століттям, та фрагмент вендельського шолома, аналогічного до шолома з Йорка (Corpergate Helmet), VIII ст. (Андрощук Ф., 2022, с. 58–60).

На підставі проаналізованого матеріалу можна висунути припущення про запозичення слов'янами раннього середньовіччя, на території України, елементів воєнної культури норманів.

Скандинавська військова культура могла видозмінюватися залежно від регіону та контактів з іншими народами, проте вона зберігала чіткі риси, що дозволяють простежити еволюцію військової доктрини та тактики бою.

Еволюція європейського меча починається зі спати – римського меча. Вперше римляни зіткнулися з подібною зброєю у I ст. до н. е. під час битв з кельтами. Нова зброя викликала значний інтерес. Первісна спата була доволі довгою (90–100 см) і використовувалася як рубляча зброя, не маючи вістря. Римляни, перейнявши цей меч, вдосконалили його. Не пізніше II ст. н. е. спата увійшла до озброєння римської піхоти. Вона стала коротшою (60–80 см), отримала вістря та просте руків'я. Це зробило її ефективною і революційною зброєю для свого часу. (Бішоп М., 2020, с. 3–15)

Наступною ланкою в еволюції європейського довгоклинкового озброєння став вендельський меч, який також називають меровінгським за аналогією з каролінзьким мечем. Ця зброя

використовувалася германськими народами та племенами, що перебували під їхнім впливом, у період IV–VII століть. Вендельський меч мав конструктивні відмінності від спати, хоча зразки спати IV–V століть демонструють подібність ефесів до вендельських зразків.

З пошуком удосконалень і розвитком ковальських майстерень германських народів руків'я мечів зазнало значних змін. Здебільшого ці мечі мали багаті прикраси на ефесах, які продовжували традиції римської спати, поступово набуваючи сегментованих елементів із дерева, рогу та кольорових металів (Окшот Е., 1960, с. 105–109).

Із розвитком технологій виготовлення клинків, зокрема методом дамаскування, якість сталі меровінгських мечів значно покращилася в порівнянні з ранніми зразками. Мечі вендельського періоду були, переважно, рублячою зброєю. Це підтверджують археологічні знахідки, більшість яких має округле вістря, непридатне для ефективного уколу. Раньосередньовічні мечі виділяються досить короткими руків'ями та маленькими перехрестями, це обумовлено принципами, що меч виключно наступальна зброя і тому виробник мало думав про захист руки. У свою чергу каталізатором розвитку ефесу стає виникнення і розвиток фехтування (Бегайм В., 1985, с. 179–181).

3. Меч Каролінзького типу

З кінця VIII ст. у Європі набуває масового поширення меч каролінзького типу. Його популярність у період раннього середньовіччя на території Скандинавії детально описав Ян Петерсен у роботі «Норвезькі мечі вікінгів» (1919 рік). Він довів, що мечі, знайдені у Норвегії, мали міжнародний характер, і його класифікація стала загальноприйнятою у науковому світі. На території Русі каролінзькі клинки з'являються, за археологічними даними, у IX ст. Основні знахідки зосереджені в регіонах сучасних Києва, Чернігова та Курська. Відповідно до зазначеного закономірно припустити, що скандинави відіграли важливу роль у поширенні вікінгських мечів серед слов'ян (Коба О., 2013).

Каролінгський меч став наступником меровінгського меча. Ця зброя отримала новий ефес, проте в ранніх зразках все ще простежуються риси попередніх конструкцій. У представленій статті наведемо узагальнений опис каролінзького меча, який виглядав так: мечі мали обоюдо гостре лезо, загальна довжина – 800–1050 мм, товщина клинка – 2,5–6 мм, ширина – 50–60 мм. Вага знайдених на території Русі зразків становить 1–1,5 кг (Кирпичников А., 1966, с. 45).

Конструктивно меч складався з наступних складників: тіло меча (полоса) складалась з хвостовика та клинка; клинок, у свою чергу, з леза, вістря та долу; на хвостовик кріпився ефес,

складниками якого є гарда (або нижнє перехрестя), руків'я та верхів'я (Бегайм В., 1985, с. 545). Більшість класифікацій мечів усіх періодів представляють меч вістрям униз, маючи гарду як нижнє перехрестя, і відповідно до цього дають назву його складникам (Окшотт Е., 1960, с. 199).

Знайдені на території Європи, в тому числі – Русі, клинки мечів каролінзького типу майже однакові, проте досить різноманітні ефеси, тобто класифікувати мечі за ознаками клинків неможливо.

На початку ХХ ст. з цією проблемою зіткнувся норвезький археолог Ян Петерсен. У 1919 році у своїй праці він класифікував мечі вікінгів за ефесом, де виділив 26 видів основних ефесів каролінзького меча. Він створив класифікацію на основі великого обсягу археологічних даних і докладно розглянув конструкції ефесів, уперше зазначивши конструктивні властивості, характеристика яких, навіть зараз, потребує більш ретельного дослідження, а саме двоскладову особливість верхів'я вікінзьких мечів (Петерсен Я., 1919).

Конструктивно ефес складається з нижнього перехрестя, тобто гарди, руків'я і верхів'я, яке, у свою чергу, складається з верхнього перехрестя (основи верхів'я) та самого верхів'я, яке дуже часто могло бути порожнистим у вигляді ковпачка. Масивний, на перший погляд, ефес меча каролінзького типу міг бути повністю або частково порожнім усередині. Верхів'я мечів закріплювалися за допомогою скоби або двох штифтів. Знизу основи верхів'я, з двох сторін хвостовика рукояті, дуже часто можна побачити голівки або шайби цих кріплень (Андрощук Ф., 2013, с. 58). Ранні зразки каролінзьких мечів (наприклад тип І за класифікацією Я. Петерсена) імітували багатоскладовість нижнього перехрестя, наслідуючи вигляд більш ранніх мечів вендельського періоду, у яких гарда складалася з декількох шарів, як «бутерброд», і скріплювалася заклепкою (Андрощук Ф., 2013, с. 58–60). Верхів'я, руків'я, перехрестя мечей каролінзького типу майже завжди прикрашались бронзою, сріблом, золотом (Довженко В., 1950, с. 15).

З середини Х ст. з'являється більш поширений, ніж вище згаданий, меч типу V по класифікації Петерсена. Такі мечі були розповсюджені в Данії, Східній Європі, Фінляндії, Ірландії та Ісландії (Якобсон 1992, с. 213). Руків'я цих мечів оздоблювалися тричастинним, двоскладовим верхів'ям. Складові елементи ефеса прикрашались срібним та мідним дротом, що свідчить про тенденцію до багатого декорування зброї і може вказувати на високу вартість такої роботи. Рентгенівські знімки чотирьох норвезьких клинків показали, що частини верхів'я з'єднувалися за допомогою скоб (Андрощук Ф., 2013, с. 74).

Меч визначеної моделі був знайдений 7 листопада 2011 року у річці Дніпро поблизу острова Хортиця місцевим рибалкою, який передав його Національному заповіднику «Хортиця». Знахідка викликала значний резонанс у засобах масової інформації, де ця зброя отримала назву «Меч Святослава».

Співробітники заповідника провели опис артефакту: меч датований Х ст., загальна довжина становить 947 мм, вага після реставрації – 952,4 г. При його виготовленні використовувалися кольорові метали. За класифікацією Петерсена меч відноситься до типу V. Верхів'я тридольне, з лінійним візерунком, прикрашене інкрустацією зі срібла, золота, латуні та міді. Під час реставрації було встановлено форму клинка і тавро виробника – напис +ULFBERN+T, що вказує на виготовлення цього клинка в європейських майстернях. Багате оздоблення ефеса свідчить про те, що меч належав представникові військово-політичної еліти того часу. Висловлено припущення, що меч міг належати князю Святославу Ігоревичу, який загинув у бою з печенігами на Дніпрі біля острова Хортиця у 972 році. Генеральний директор заповідника «Хортиця» Максим Остапенко, зазначив: «що рівень обробки та якості оздоблення свідчать про можливість використання цієї зброї саме князем» (Остапенко М., Нефьодов В., 2013).

У середині Х ст., майже синхронно, з'являється новий тип ефеса як подальша еволюція попередніх моделей – тип W за класифікацією Петерсена. Тип W, як і деякі інші, зокрема Х, започаткував перетворення вікінзьких мечів у романський лицарський меч. Основною відмінністю цієї моделі було односкладове верхів'я з досить простим оформленням. Верхів'я таких мечів відливалися з бронзи; горизонтальні лінії імітували окремі частини верхів'я, а бічні сторони могли бути орнаментовані у вигляді «ялинки» або смуг (Петерсен Я., 1919, с. 185). Це удосконалення конструкції верхів'я значно спрощувало роботу майстра-зброяра, а також, ймовірно, знижувало вартість виготовлення клинка, хоча і не суттєво.

Загалом форма ефеса каролінзького меча була розроблена для забезпечення надійної фіксації руки, що надавало перевагу пішому воїну під час виконання рублячих ударів завдяки ефективній передачі імпульсу руху від передпліччя до зброї. Мечі цього типу переважно використовувалися як рубляча зброя, тому більшість із них не мали чітко виділеного вістря як у романських мечів. Проте їхнє вістря було геометрично більш загостреним порівняно з вендельськими зразками, у яких воно часто мало заокруглену форму. Незважаючи на велику кількість різновидів руків'я, клинки каролінзьких мечів демонструють значну схожість.

Як зазначено вище, сучасна класифікація цих мечів базується переважно на конструктивних особливостях ефеса. Клинки каролінзьких мечів характеризуються широким, пласким профілем (вузькі варіанти зустрічаються рідше), злегка звужуються до вістря, мають доли та паралельні леза. Вказані характеристики мечів могли змінюватися відповідно до вподобань замовника і його фізичних параметрів. Руків'я, наприклад, могло подовжуватися або скорочуватися залежно від розміру долоні власника. Подібні індивідуальні запити також стосувалися геометрії клинка – його довжини, ширини та товщини (Кирпичников А., 1966, с. 17–20).

4. Особливе ставлення до меча

Меч, у своєму використанні, був менш поширеною зброєю порівняно з сокирою або списом. Його особлива цінність полягала не лише у функціональності як інструмента для війни, а й у статусній ролі, що виділяла його серед інших видів озброєння. Виготовлення мечів вимагало високих технологічних процесів того часу, яких не могли забезпечити всі майстерні. Додатково поставав виклик дефіциту матеріалів у різних регіонах та складності їх видобутку і обробки. Дороге оздоблення каролінзьких мечів свідчить про їх високу вартість. За деякими даними, ціна меча могла дорівнювати вартості 6 биків, 12 корів, 3 жеребців або 4 кобил. Тому далеко не кожен воїн міг дозволити собі володіти цією дорогоцінною зброєю (Янін В., 1956, с. 87). Мечі цінувалися не лише як матеріальні, а й як духовні символи. Михайло Грушевський наводив приклад: *«Арабський письменник IX віку так описує руські дружини: ... Коли у русина родиться син, батько дитини кладе перед нею голий меч і каже: – Я не лишу тобі ні якого маєтку, мати-меш тільки те, що здобудеш сим мечем»* (Грушевський М., 1913, с. 53).

У переказах, сагах та фольклорі мечам надавали магічні властивості, воїни цінували свій клинок, адже він знаходився поруч весь час, тому давали йому власне ім'я, цей феномен зустрічається у легендах: Екскалібур – легендарний меч короля Артура якому були притаманні магічні властивості (Бромвіч Р., 1992, с. 64); Хрунтінг *«противающий»* – меч легендарного героя Беовульфа (Беовульф. 1975, с. 647); Містелтейнн – меч Хромунда Гріпсона – який ніколи не тупився тому, що був виграний у безсмертного короля-чарівника (*Saga про Хромунда Гріпсона*) (Hrómundar Saga Gripssonar, 2011). Легенди пронизуються у повсякденне життя людей сприяли заснуванню традицій іменування зброї. У історичній ретроспекції така традиція зародилась задовго до каролінзької епохи і у подальшому збереглась в продовж століть. Ми знаємо що козаки часто називали

свою шаблю *«Сестричкою»*, *«Ненькою»*, *«Рідненькою»*, *«Панночкою молоденькою»*. Визначена практика безумовно нагадує європейські лицарські традиції та яскраво ілюструє шановане ставлення до зброї (Крип'якевич І., 1991, с. 259; Яворницький Д., 1990, с. 166).

Археологічні знахідки підтверджують, що мечі не використовувалися масово. Навіть у похованнях дружинників вони зустрічаються досить рідко. Наприклад, у Чернігові та Шестовиці знайдено лише 9 мечів з 250 курганів, з них 3 – у Чернігові. У Києві з 125 поховань виявлено 11 мечів. Таким чином, середня кількість становить 1 меч на 11–28 поховань, і з віддаленістю від міських центрів ця кількість зменшується. Оскільки меч зазвичай був особистою власністю його володаря, клинок клали з ним у могилу, принаймні у комплексах X ст. датування меча завжди збігається з іншим погребальним інвентарем. Належністю меча до господаря також свідчить його умисне псування, тобто згинання чи ламання під час поховання (Кирпичников А., 1966, с. 21–23). Таким чином меч повинен *«померти»* разом з господарем. Виділяється теорія про два основних варіанти *«особливого ставлення»* до зброї небіжчика: 1) мечі згинались або ламались і кидались у вогнище чи поряд (якщо був проведений обряд трупоспалення) 2) зламані чи цілі мечі клали вертикально у заздалегідь викопані ямки і закопувались. Хоча основуючись на положення деяких археологічних знахідок і вцілілий стан руків'я (зброя не була присутня у середовищі з високою температурою) виходить висновок про варіант закопування зброї у згарище вже після прогорання вогнища (Авдусін Д., 1952). Високий соціальний статус власників мечів підтверджує часто багатий поховальний інвентар, наявність іншої зброї і навіть обладунків. Лише у небагатьох похованнях Києва та Чернігова меч був знайдений разом зі щитом, кольчугою та шоломом (Кирпичников А., 1966, с. 21–23).

5. Висновки

Розглянуті матеріали свідчать про глибокий і багатовекторний вплив скандинавської військової культури на розвиток зброярства і військового ремесла Русі у ранньому середньовіччі. Археологічний матеріал показує, що на території України використовували передові Каролінзькі клинкові технології. Каролінзький меч, який має європейське походження, через скандинавських воїнів потрапив на територію сучасної України і став не лише зразком технічної досконалості раннього середньовіччя, але й символом статусу у Русі. Аналіз історичних і археологічних матеріалів дозволяє стверджувати, що меч каролінзького типу відіграв важливу роль у військовій культурі раннього середньовіччя, висока вартість і символічна

роль меча підтверджуються його рідкістю у похованнях, що свідчить про його приналежність до елітних прошарків суспільства.

Конструкційна еволюція меча демонструє адаптацію до нових бойових умов і вдосконалення військової тактики. Від римської спати до меча каролінзького типу простежується прагнення до

підвищення ефективності зброї, покращення якості сталі та зміни форми до більш досконалої.

Подальше дослідження культурного значення мечів, їх використання та технології виготовлення на території України може поглибити розуміння процесів військово-культурного обміну в Європі раннього середньовіччя.

Література:

1. Авдусин Д. Гнёздовская экспедиция. *Краткие сообщения Института истории материальной культуры*. Москва. 1952. Вып. XLIV. С. 93–104.
2. Андросчук Ф. Від вікінгів до Русі. Національний музей Історії України. Київ. 2022. 212 с.
3. Антрошук Ф. Мечи викингов. Национальная академия наук Украины, Институт археологии. вид. Простір. Київ. 2013. 712с.
4. Аркас М. Історія України-Руси. вид. Маяк. Одеса. 1994. 389 с.
5. Беовульф, Старшая Эдда, Песнь о Нибелунгах. Худ. Литература. Москва. 1975. 768 с.
6. Грушевський М. Ілюстрована історія України. Київ-Львів 1913р. репринтне видання ІСЕ-України. Київ. 1990. 525 с.
7. Довженко В. Військова справа Київської Русі. Видавництво Академії наук Української РСР. Київ. 1950. 86 с.
8. Кирпичников А. Мечи и сабли IX–XIII вв. *Археология СССР свод археологических источников под общей редакцией академика Б. Рыбакова. Древнерусское оружие*. изд. Наука. Москва. 1966. выпуск первый. 143 с.
9. Коба О., Коваль О., Клинка зброя VIII–X ст. на території давньої Русі. *Археологія і давня історія України*. ПП Видавництво Стародавній Світ. Київ. 2013. випуск 10. С. 210–2016
10. Козак М. Торгівля зброєю на Русі. *журнал Актуальні проблеми*. Харків. 2018. випуск 21. С. 63–70
11. Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З., Думін О., Шрамченко С. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.). Упорядкування Б. Якимовича. «Світ». Львів. 1992. 4-те, змін. і доповн. 713 с.
12. Кузовков В., Смирнов О., Смирнов Л. Данська присутність в акваторії Дніпро-Бузького лиману у 9–13 століттях: постановка питання. *Емінак – Науковий щоквартальник*. Миколаїв. 2024. №1(45). С. 179–202
13. Остапенко М., Нефьодов В. Меч доби Святослава на шляху із варяг у греки. *Підводні дослідження: Археологія, історія. Дайвінг*. Інститут археології НАН України. Київ. 2013. вип. 5. С. 51–63.
14. Пивоваров С., Калініченко В., Ільків М. Нові знахідки елементів клинкової зброї з Чорнівського городища XIII ст. *Вісник Центру буковинознавства. Збірник наукових праць науково-дослідного Центру буковинознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Технодрук. Чернівці. 2017. Т. 1. С. 5–14.
15. Повість врем'яних літ. Літопис за Іпатіївським списком. Радянський письменник. Київ. 1990. 558 с.
16. Терський С., Стрельченко О., Войнаровський В. Нові знахідки ранньосередньовічної зброї у р. Західний Буг. *Вісник Національного університету Львівська політехніка*. № 809: Держава та армія. Львів. 2014. С. 7–12.
17. Шумський І. Норманське розселення та його вплив на суспільний устрій у західній Європі та Київській Русі. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. Republica Moldova. 2018. №5 (33). С. 33–36.
18. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків. Т1. Вид. Світ. Львів. 1990. 316 с.
19. Янин В. Денежно-весовые системы русского средневековья: домонгольский период. изд. Московского университета. Москва. 1956. 204 с.
20. Bishop M. The Spata, the roman long sword. Bloomsbury Publishing Plc. Oxford. 2020. 80 p.
21. Böheim W. Handbuch der Waffenkunde. Das Waffenwesen in seiner historischen Entwicklung vom Beginn des Mittelalters bis zum Ende des 18. Wiesbaden: Fourier Verlag. Wiesbaden. 1985. 570 p.
22. Bromwich R., Simon Evans D. Culhwch and Olwen. An Edition and Study of the Oldest Arthurian Tale. University of Wales Press. Cardiff. 1992. 316 p.
23. Clements J., Hertz B. The Myth of Thrusting versus Cutting Swords. Atlanta. 2022. URL: https://www.thearma.org/essays/thrusting_vs_cutting.html (дата звернення 30. 12. 2024)
24. Haywood J. Northmen: The Viking Saga 793–1241. London. Bloomsbury. London. 2020. 650 p.
25. Hrómundar Saga Gripssonar. Translated by Gavin Chappell. 2011. URL: <https://www.germanicmythology.com/FORNALDARSAGAS/HromundarSagaGripssonChapell.html> (дата звернення 28.12.2024)
26. Jakobson M. Krigarideologi och vikingatida swardstypologi. Ph Stockholm. Stockholm. 1992. 305p.

27. Kwaśniewicz W. Encyklopedia dawnej broni i uzbrojenia ochronnego. Wydawca: Bellona. Warszawa. 2017. 600 p.
28. Nowakowski A. Uzbrojenie Średniowieczne w Polsce (na tle środkowoeuropejskim). Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Toruń. 1991. 146 p.
29. Oakeshott E. The Archaeology of Weapons: Arms and Armour from Prehistory to the Age of Chivalry. Boydell Press. Martlesham. 1960. 360 p.
30. Petersen J. De Norske Vikingesverd: En Typologisk-Kronologisk Studie Over Vikingetidens Vaaben. Kristiania. I kommission hos Jacob Dabwad. Oslo. 1919. 232 p.
31. Withers H.J. The World Encyclopedia of Swords and Sabres: An authoritative history and visual directory of edged weapons from around the world, shown in more than 800 outstanding photographs. Lorenz Books. Dayton. 2024. 256 p.
32. Zeno-Karl P. Spada Și Sabia Medievala în Transilvania Șs Banat (secolele IX–XIV). București. 1999. URL: <https://magazines.ulbsibiu.ro/arheologie/publicatii/carti/sssmitsb/II.m> (дата звернення 28.12.2024)

References:

1. Avdusin D. (1952). Gnezdovskaya ekspeditsiya. [Gnezdovo expedition] *Kratkiye soobshcheniya Instituta istorii materialnoy kultury*. Vyp. XLIV. Moskva. S. 93–104. [in Russian]
2. Androshuk F. (2022). Vid vikiniv do Rusi. [From the Vikings to Russia] Nacional'nyj muzej Istorii Ukrainy. Kyiv. 212 p. [in Ukrainian]
3. Antroshchuk F. (2013). Mechi vikiniv. [Viking swords] Natsionalnaia akademiia nauk Ukrainy, Instytut arheologii. vyd. Prostir. Kyiv. 712 p. [in Russian]
4. Arkas M. (1994). Istoriya Ukrainy-Rusy. [History of Ukraine-Rus] vyd. Mayak. Odesa. 389 p. [in Ukrainian]
5. Beowulf. (1975). Starshaya Edda. Pesn o Nibelungakh. [Beowulf, Elder Edda, Song of the Nibelungs] Khud. Literatura. Moskva. 768 p. [in Russian]
6. Hrushevs'kyj M., 1990. Ilyustrovana istoriya Ukrainy. [Illustrated History of Ukraine] Kyiv-L'viv 1913 r. reprintsne vydannya ISE-Ukrainy. Kyiv. 525 p. [in Ukrainian]
7. Dovzhenko V., (1950). Vijs'kova sprava Kyivs'koyi Rusi. [Military affairs of Kievan Rus] Vydavnytstvo Akademiyi nauk Ukrainy'skoyi RSR. Kyiv. 86 p. [in Ukrainian]
8. Kirpichnikov A., (1966). Mechy i sabli IX–XIII vv. [Swords and sabres of the 9th–13th centuries] *Arxeologiya SSSR svod arxeologicheskikh istochnikov pod obshhej redaktsiyey akademika B. Rybakova. Drevnerusskoe oruzhye* vypusk pervyj. izd. Nauka. Moskva. 143 p. [in Russian]
9. Koba O. (2013). Koval' O., Klynkova zbroya VIII–X st. na terytoriyi davn'oyi Rusi. [Bladed weapons of the 8th–10th centuries in the territory of ancient Rus] *Arxeologiya i davnya istoriya Ukrainy*. vypusk 10. PP Vydavnytstvo Starodavnij Svit. Kyiv. S. 210–2016. [in Ukrainian]
10. Kozak M. (2018). Torhivlya zbroyeu na Rusi. [Arms trade in Russia] *zhurnal Aktual'ni problemy*. vypusk 21. Xarkiv. S. 63–70. [in Ukrainian]
11. Kryp'yakevych I. (1992). Hnatevych B., Stefaniv Z., Dumin O., Shramchenko S. Istoriya ukraiyins'koho vijs'ka (vid knyazhyx chasiv do 20-x rokiv XX st.). [History of the Ukrainian army (from princely times to the 1920s)] Uporyadkuvannya B. Yakymovycha. – 4-te, zmin. i dopovn. "Svit". L'viv. 713 s. [in Ukrainian]
12. Kuzovkov V. (2024). Smyrnov O., Smyrnov L. Dans'ka prysutnist' v akvatorii Dnipro-Buz'koho lymanu u 9–13 stolittiyax: postanovka pytannya. [Danish presence in the Dnieper-Bug estuary in the 9th–13th centuries: posing the question] *Eminak – Naukovyj shhokvartal'nyk*. No1(45) (sichen'-berezen'). Mykolayiv. S. 179–202. [in Ukrainian]
13. Ostapenko M. (2013). Nef'odov V. Mech doby Svyatoslava na shlyaxu iz varyah u hreky. [The sword of the time of Svyatoslav on the way from the Varangians to the Greeks] *Pidvodni doslidzhennya: Arxeologiya, istoriya. Dajvinh*. vyp. 5. Instytut arxeologii NAN Ukrainy. Kyiv. S. 51–63. [in Ukrainian]
14. Pyvovarov S. (2017). Kalinichenko V., Il'kiv M. Novi znaxidky elementiv klynkovoyi zbroyi z Chorniv's'koho horodyshha XIII st. [New finds of bladed weapon elements from the Chornivsk settlement of the 13th century] *Visnyk Centru bukovynoznavstva. Zbirnyk naukovykh prac' naukovy-doslidnoho Centru bukovynoznavstva Chernivets'koho nacional'noho universytetu imeni Yuriya Fed'kovycha*. Texnodruk. – T. 1. Chernivci. S. 5–14. [in Ukrainian]
15. Povist vrem'ianykh lit. (1990). Litopys za Ipativskym spyskom. [Tale of Bygone Years. Chronicle according to the Ipatiev List] Radianskyi pysmennyk. Kyiv. 558 p. [in Ukrainian]
16. Ters'kyj S. (2014). Strel'chenko O., Vojnarov's'kyj V. Novi znaxidky rann'oseredn'ovichnoyi zbroyi u r. Zaxidnyj Buh. [New finds of early medieval weapons in the Western Bug River] *Visnyk Nacional'noho universytetu L'viv's'ka politexnika*. № 809: Derzhava ta armiya. L'viv. S. 7–12. [in Ukrainian]

17. Shums'kyj I. (2018). Normans'ke rozselennya ta joho vplyv na suspil'nyj ustrij u zaxidnij Yevropi ta Kyivs'kij Rusi. [Norman settlement and its impact on the social structure in Western Europe and Kievan Rus] *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. № 5 (33). Republica Moldova. S. 33–36. [in Ukrainian]
18. Yavornyc'kyj D. (1990). Istoriya zaporiz'kyx kozakiv. [History of the Zaporizhian Cossacks] T1. Vyd. Svit. L'viv. 316 p. [in Ukrainian]
19. Yanyn V. (1956). Denezhno-vesovye systemy russkoho srednevekov'ua: domonhol'skij peryod. [Monetary and weight systems of the Russian Middle Ages: pre-Mongol period] izd. Moskovskoho universiteta. Moskva. 204 p. [in Russian]
20. Bishop M. (2020). The Spata, the roman long sword. Bloomsbury Publishing Plc. Oxford. 80 p. [in English]
21. Böheim W. (1985). Handbuch der Waffenkunde. Das Waffenwesen in seiner historischen Entwicklung vom Beginn des Mittelalters bis zum Ende des 18. [Handbook of Weaponry. Weaponry in its historical development from the beginning of the Middle Ages to the end of the 18th century] Wiesbaden: Fourier Verlag. Wiesbaden. 570 p. [in German]
22. Bromwich R. (1992). Simon Evans D. Culhwch and Olwen. An Edition and Study of the Oldest Arthurian Tale. University of Wales Press. Cardiff. [in English]
23. Clements J. (2022). Hertz B. The Myth of Thrusting versus Cutting Swords. Atlanta. URL: https://www.thearma.org/essays/thrusting_vs_cutting.html (last accessed 30. 12. 2024). [in English]
24. Haywood J. (2020). Northmen: The Viking Saga 793–1241. London. Bloomsbury. London. 650 p. [in English]
25. Hrómundar Saga Gripssonar. (2011). Translated by Gavin Chappell. URL: <https://www.germanicmythology.com/FORNALDARSAGAS/HromundarSagaGripssonChapell.html> (last accessed 28. 12. 2024). [in English]
26. Jakobson M. (1992). Krigarideologi och vikingatida swardstypology. [Warrior ideology and Viking Age sword typology] Ph Stockholm. Stockholm. 305 p. [in Shwedish]
27. Kwaśniewicz W. (2017). Encyklopedia dawnej broni i uzbrojenia ochronnego. [Encyclopedia of ancient weapons and protective armaments] Wydawca: Bellona. Warszawa. 600 p. [in Polish]
28. Nowakowski A. (1991). Uzbrojenie Średniowieczne w Polsce (na tle środkowoeuropejskim). [Medieval Weaponry in Poland (against the Central European Background)] Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Toruń. 146 p. [in Polish]
29. Oakeshott E. (1960). The Archaeology of Weapons: Arms and Armour from Prehistory to the Age of Chivalry. Boydell Press. Martlesham. 360 p. [in English]
30. Petersen J. (1919). De Norske Vikingesverd: En Typologisk-Kronologisk Studie Over Vikingetidens Vaaben. [The Norwegian Viking Swords: A Typological-Chronological Study of the Weapons of the Viking Age] Kristiania. I kommission hos Jacob Dabwad. Oslo. 232 p. [in Norwegian]
31. Withers H.J. (2024). The World Encyclopedia of Swords and Sabres: An authoritative history and visual directory of edged weapons from around the world, shown in more than 800 outstanding photographs. Lorenz Books. Dayton. 256 p. [in English]
32. Zeno-Karl P. (1999). Spada Și Sabia Medievala in Transilvania Șs Banat (secolele IX–XIV). [Medieval Sword and Scythe in Transylvania and Banat (9th–14th centuries)] București. URL: <https://magazines.ulbsibiu.ro/arheologie/publicatii/carti/sssmitsb/II.m> (last accessed: 28.12.2024). [in Romanian]

Стаття надійшла до редакції 14.04.2025
The article was received 14 April 2025